

EN EL CENTENARI DEL NAIXEMENT DE GAZIEL: UNA RECAPITULACIÓ

PER

MANUEL LLANAS

PERFIL BIOGRÀFIC

Agustí Calvet i Pascual nasqué, ara fa cent anys, al carrer del Mall (actual Sant Antoni Maria Claret) de Sant Feliu de Guíxols, el 7 d'octubre de 1887. Era el mitjà de tres germans; el gran, Enric, guanyà, amb el temps, un cert renom en el terreny científic⁽¹⁾. Per via paterna, la família Calvet s'havia enriquit amb el comerç del suro, negoci que liquidà quan, el 1893, deixà Sant Feliu per Barcelona, on els pares dugueren una vida de rendistes rics i desvagats. Cursat el batxillerat als jesuïtes i a l'Institut, Agustí Calvet entrà, el 1903, a la universitat barcelonesa per seguir-hi la carrera de Dret, que abandonà, i, un cop superada la negativa del pare, la de Filosofia i Lletres, en què es llicencià el 1908. Simultàniament, decebut per l'ensenyament oficial, assistia als cursos dels Estudis Universitaris Catalans i, mogut per una precoç vocació literària, col·laborava, amb poemes i narra-

(1) Sobre la figura d'Enric Calvet, peoner, entre altres coses, de la radiodifusió catalana, cf. Ramon Jordi i González, *Enric Calvet i Pascual, un farmacèutic oblidat*, «Annals de Medicina», vol. LXIV, núm. 6 (juny de 1978), 858-873.

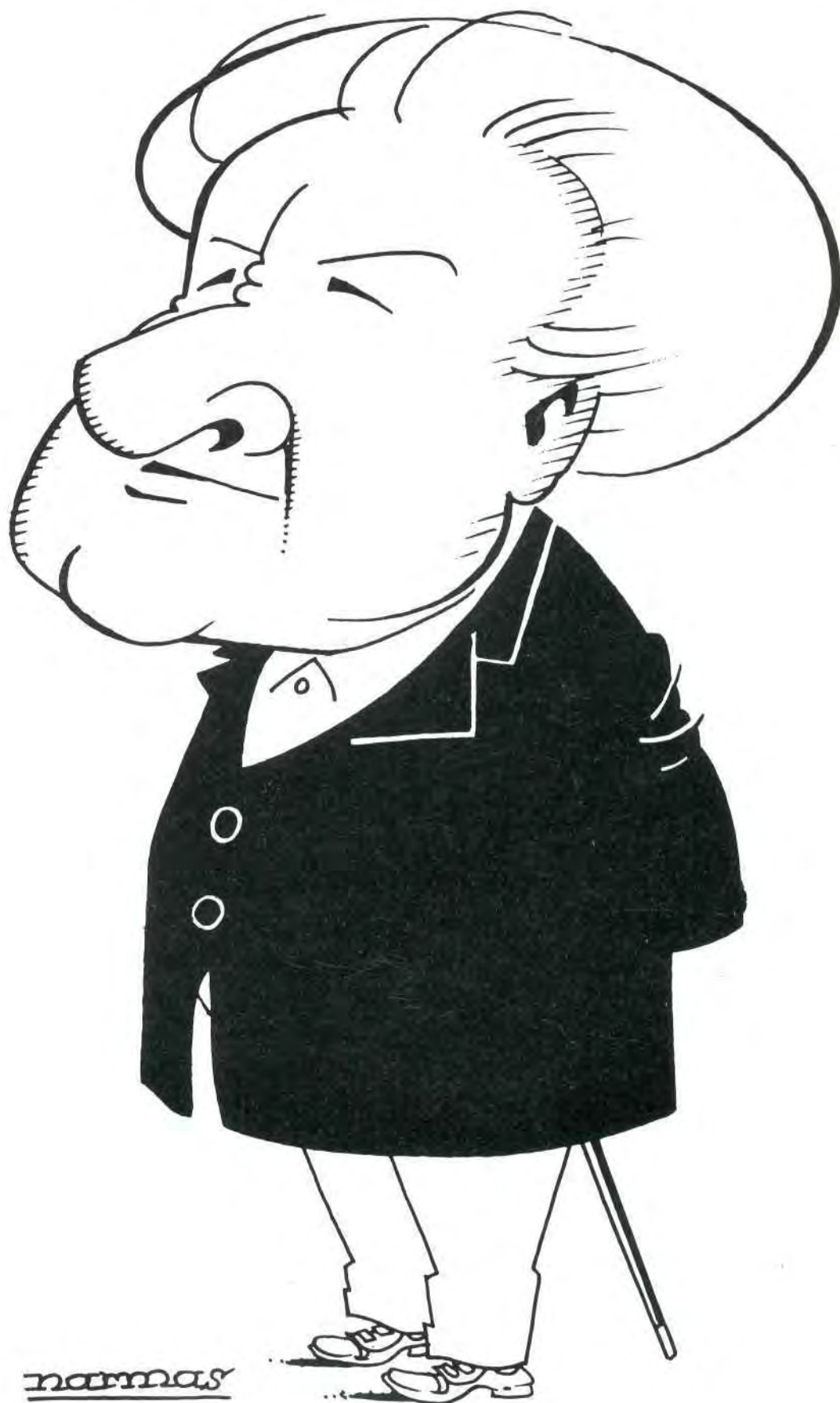
cions, en revistes diverses i publicava, el 1905, una novel·la, *Sentiment*⁽²⁾.

Rigorosament coetani d'erudits i investigadors com Jordi Rubió i Balaguer, Agustí Duran i Sanpere o Lluís Nicolau d'Olwer, Calvet semblava orientar-se de forma decidida cap al món acadèmic i universitari i, amb aquest propòsit, anà completant una sòlida formació. Així, ingressà, com a secretari-redactor de la Secció Històrico-arqueològica, a l'Institut d'Estudis Catalans (1911), es doctorà en Filosofia a Madrid (1911) amb una tesi, avui encara vigent, sobre *Fray Anselmo Turmeda, heterodoxo español (1352-1423-32?)*⁽³⁾ i freqüentà París, on acudí als cursos d'Henri Bergson al Col·legi de França i estudià filosofia medieval amb François Picavet.

A la capital francesa el sorprengué l'esclat de la primera guerra mundial; en sortí un mes després, en ple èxode de la població parisenca, amenaçada per l'exèrcit alemany, amb un carnet de notes on havia recollit les seves impressions d'aquell agost de 1914. Ja a Barcelona, i requerit per Miquel dels Sants Oliver, aleshores codirector de «La Vanguardia», Calvet transformà aquelles notes personals en articles per a aquest diari. L'èxit de la sèrie fou desbordant, fins al punt que Oliver el convencé perquè tornés a França com a corresponsal de guerra. S'instal·là aleshores a París, des d'on féu diversos viatges pels fronts aliats; el març de 1915 es casava, a Chalon-sur-Saône, amb una francesa, Louise Bernard, i a finals de 1917 tornava a Barcelona definitivament. Des d'aquell instant, Calvet s'integrà de ple a «La Vanguardia», de la qual esdevingué redactor en cap (1918), codirector a la mort d'Oliver (1920) i, finalment, director únic (1933). El món del periodisme professional en castellà li oferia una estabilitat econòmica buscada de feia temps i, d'aquesta manera, oblidà els seus projectes anteriors sense gaire recança. Des de la seva tribuna periodística, entre 1918 i 1936, el prestigi i el ressò de Gaziell es consoliden i creixen. És l'etapa en què dirigeix col·leccions editorials, pronuncia conferències, fa de mantenidor o secretari de Jocs Florals, forma part de jurats literaris, participa en congressos culturals, col·labora en diaris i revistes i, en definitiva, assoleix una gran projecció pública.

(2) Premiada en un concurs organitzat per «l'Avenç», constitueix el núm. 39 de la «Biblioteca popular» d'aquella casa editora. Tota aquesta producció primerenca fou posteriorment rebutjada en bloc per l'autor.

(3) Es tracta d'una recerca biobibliogràfica de l'escriptor mallorquí en el marc ideològic del seu temps. Fou publicada l'any 1914 per la casa editorial Estudio, primer a la revista del mateix títol (núms. 13-16, de gener a abril) i després en volum a part.

Gaziell, vist per Narmas.

La guerra civil tallà d'arrel tota aquesta activitat; Calvet hagué de fugir de Barcelona a finals de juliol de 1936 i, amb la família, anà a París. Viatjà a Colòmbia entre el maig i l'agost de 1937⁽⁴⁾ i a l'estiu de 1939 es traslladava a Brussel·les; a la capital belga l'atrapà la invasió alemanya, que l'obligà a retornar a Espanya a la tardor de 1940. A Barcelona l'esperaven un expedient per responsabilitats polítiques (que no fou sobresegit fins a 1945) i moltes portes tancades, entre elles, no cal dir-ho, les de «La Vanguardia». Forçat a refer la seva vida a 53 anys, amargat i solitari, Calvet establí llavors la seva residència a Madrid, on, el 1947, moria la seva dona. Fins a la jubilació, treballà de gerent a l'editorial Plus Ultra i viatjà per Europa per raons del nou ofici. I si bé no deixa d'escriure⁽⁵⁾, res no feia preveure el seu fecund retorn a la literatura catalana, quan ja vorejava la setantena. Entre 1958 i 1964, any de la seva mort, publicà nou llibres i l'*Obra catalana completa* (1970), pòstuma, en donava a conèixer tres més. Vivint novament a Barcelona des de 1959, Gaziell encara participà amb entusiasme en el món literari català.

GAZIEL, PERIODISTA

La prehistòria periodística d'Agustí Calvet es remunta a l'agost de 1910, quan entrà a la «Veu de Catalunya» com a redactor polític, responsabilitat que abandonà abans d'acabar l'any. Al mateix rotatiu, però ara des de París i del març al juliol de 1914, envià una sèrie d'articles, entre el reportatge i la ficció literària, en els quals Calvet utilitzà per primera vegada el pseudònim que el féu famós⁽⁶⁾. Dos

(4) Acompanyat per l'editor López-Llausàs, Calvet pretengué, sense èxit, muntar un negoci editorial en aquell país; el resultat literari de l'aventura fou un *Viatge a Colòmbia*, llibre breu i de to menor que romangué inèdit fins a la publicació de l'*Obra catalana completa*, Barcelona, 1970.

(5) Ni de publicar. Col·laborà amb Joan Givanel en una *Historia gráfica de Cervantes y del Quijote* (Madrid, 1946) i amb Miquel Forteza en una traducció, de tiratge molt limitat, de *El cementiri marí* (Madrid, 1947). En el pròleg a la segona edició de les seves memòries llegim: «En els llargs anys que he passat en voluntari silenci, com un frare de la Trapa, jo, que abans de 1936 no callava mai, igual que un predicador tossut, per bé que dissortat, he seguit (ben segur per vici) escrivint una pila. Si no ho hagués fet, em penso que ja fóra mort: és el batec incessant del meu esperit i el meu cor, el que m'ha mantingut fermament, nit i dia» (*Tots els camins duen a Roma*, dins *Obra catalana completa*, 413).

(6) El primer article amb la firma de Gaziell aparegué al diari de la Lliga el 30 de març d'aquell any. Gaziell «és el nom que els comentaristes àrabs, medievals, de Plató (...) donaven al famós daimon socràtic». Sobre el pseudònim i les significatives raons d'haver-ne buscat un, *ibid.*, 725-726.

d'aquests articles es publicaren en llibre l'any següent⁽⁷⁾ i tots ells foren reunits en el volum *Hores viatgeres* (1926)⁽⁸⁾ i en reculls posteriors⁽⁹⁾. Gaziell, però, no tornà pràcticament a escriure en català a la premsa. Incorporat a «La Vanguardia» el setembre de 1914, el seu nom obtingué, de cop i volta, una popularitat inimaginable⁽¹⁰⁾. Les seves cròniques de guerra, reportatges viscuts d'un observador de temperament pacifista i irreductiblement francòfil, li reportaren un públic lector adepte i foren aplegades, en bona part, en volum: *Diario de un estudiante en París* (1915)⁽¹¹⁾, *Narraciones de tierras heroicas* (1916), *En las líneas de fuego* (1917), *De París a Monastir* (1917) i *El año de Verdún* (1918). Com una mena d'apèndix, *El ensueño de Europa* (1922) reunia els seus articles sobre la conferència de Gènova del mateix any.

«La Vanguardia» —diu Josep Pla— es divideix en dues vastes etapes: la d'abans de Gaziell i la de la seva direcció. «La Vanguardia», com a fenomen econòmic, coincidí amb la direcció d'Agustí Calvet⁽¹²⁾. En efecte: la gran expansió i reconversió del diari, sobretot a partir de 1926, el convertí en el de tiratge més alt de tots els peninsulars i en un rotatiu de primer nivell europeu. En la *Història de «La Vanguardia» (1884-1936)*⁽¹³⁾, llibre de justificació personal i, alhora, d'edificant denúncia de les falles essencials del catalanisme polític en l'àmbit de la premsa, Gaziell detallava les fases d'aquest procés i les seves tenses relacions amb els propietaris. Un procés que, especialment des de 1933, portava aparellada, amb la incorporació de les firmes més prestigioses del país, la catalanització dels continguts del diari.

(7) Número 115 de la barcelonina *Lectura popular*, dirigida per Francesc Matheu.

(8) El volum també incorporava el text d'una conferència que, amb el títol de *Les viles espirituals*, l'autor pronuncià a Girona el 1923. Hi defensava la creació, a les comarques catalanes, de nuclis culturals que corregissin i compensessin la macrocefàlia barcelonina.

(9) *Una vila del vuitcents* (1953) i *Un estudiant a París i altres estudis* (1963).

(10) Molts anys després, el mateix Gaziell encara no sabia explicar-se-la satisfactòriament. I Miquel dels Sants Oliver declarava que «con mis treinta años de experiencia profesional, yo no puedo citar, porque no lo conozco, un caso semejante». El fet és que, al marge de l'augment sobtat del tiratge de «La Vanguardia», aquelles cròniques foren reproduïdes per altres diaris de la península. I de Llatinoamèrica, on, sense permís, se'n publicaren diferents edicions. Cf. *Tots els camins duen a Roma*, dins *Obra catalana completa*, 733-735.

(11) En morir, Gaziell treballava en la versió catalana d'aquesta obra, versió que, el 1964, es publicà amb el títol de *París, 1914. Diari d'un estudiant*.

(12) Josep Pla, *Agustí Calvet, «Gaziell»*, dins *Retrats de passaport (Obra completa, vol. 17)*, Barcelona, 1970, 572.

(13) Escrita en plena vellesa, fou publicada el 1971 per les Edicions Catalanes de París; era impensable aleshores que la censura n'autoritzés l'edició dins l'*Obra catalana completa* (de 1970; cf. el preàmbul de Tomàs Tebé, XIV).

Progressivament, Gaziell es convertí en el periodista més llegit de Catalunya i en el mentor indiscutit de la burgesia catalana. La seva trajectòria d'articulista independent i d'àmplia audiència anà flanquejada de nombroses polèmiques, en especial amb el catalanisme polític, que, amb el temps, li féu el buit⁽¹⁴⁾. En qualsevol cas, el seu creixent prestigi traspassà les fronteres de Catalunya; durant la dictadura de Primo de Rivera col·laborà assíduament a un òrgan tan influent com «El Sol» i, als inicis de la Segona República, a un altre diari madrileny («Ahora»).

Adscrit a les files de la burgesia liberal, sostinguda per una doctrina política, el liberalisme, que, atacada per totalitarismes de signes oposats, anava entrant en una crisi irreversible que diagnosticà i examinà amb agudesia, Gaziell, en el fons, fou sempre un desplaçat en el temps. I en l'espai. Fascinat per França, per la seva cultura i per la seva educació política, es trobà davant un panorama que contradia obertament els seus ideals. Com a reacció, fustigà amb duresa la descomposició política espanyola i, a partir de 1931, posà les seves esperances de regeneració en la naixent república. Unes esperances aviat frustrades per la marxa dels esdeveniments; Gaziell responsabilitzà del fracàs de la Segona República, en gran part, aquells mateixos burgesos que constituïen els seus lectors més fidels i que, reiterava amb acritud, s'inhibien suïcidament de participar en el nou règim.

Paralelament, Gaziell girava els ulls cap al seu país. En un principi, molt pròxim a l'ideari orsià, analitzà les mancances polítiques i culturals que desequilibraven la societat catalana i, amb el desig d'entendre-la, tractà de descriure els mecanismes més íntims de la seva conducta. Amb la concessió de l'Estatut d'Autonomia, que acollí, tot i les seves greus reticències per la política del govern català, amb una confiada expectativa, concebé un futur on podien ser realitzats els seus anhels de confraternització hispànica. Però els fets del 6 d'octubre de 1934 destruïren aquella fe optimista; desenganyat, veient que les seves profecies i advertències resultaven ineficaces⁽¹⁵⁾, maldà ales-

(14) Aquest fet, que ha produït no pocs malentesos en la interpretació del fenomen Gaziell, explica que, ara i adés, creguéssim necessari fer professions públiques de catalanitat i fidelitat a la llengua (cf., per exemple, el pròleg a *Hores viatgeres*). Gaziell admeté i descriví aquesta situació marginal seva en relació amb la intel·lectualitat catalana (cf., per exemple, *Los amigos de la verdad*, «La Vanguardia», 24 de juliol de 1925, 5).

(15) Cf., com a més significatiu, *¿Vale la pena de escribir?*, «La Vanguardia», 1 de març de 1935, 5, on, en to desencisat, lamenta que les seves paraules es perdin en el buit; si encara hi perseverava, afegeix, era per un imperatiu moral.

hores per infondre calma i serenitat davant la imminència d'un enfrontament civil que tant havia temut. D'altra banda, Gaziell tendí a considerar Catalunya en el context dels pobles hispànics. A l'ombra de l'ideal ibèric maragallí, s'esforçà a fer entendre que la qüestió catalana era només un aspecte de la global hispànica, encara pendent de resolució.

Menció a part mereixen els seus articles de crítica literària, especialment abundants fins a 1931. La majoria incideixen sobre la literatura del moment⁽¹⁶⁾, sobretot catalana, i en menor proporció, francesa i espanyola; la resta, més intemporals, combinen la reflexió literària i la cultural i traeixen, en certa manera, els interessos de l'humanista erudit que Calvet hauria pogut ser i no fou. En conjunt, són el producte de les seves experiències de lector apassionat, molt culte i de criteri lliure.

UN DIETARI I DOS LLIBRES DE RECORDS

Nascudes de l'exili interior de Gaziell a Madrid, les *Meditacions en el desert (1946-1953)*⁽¹⁷⁾ recullen els temes que anaven corsecant l'actiu periodista de preguerra. S'hi fa present, en especial, una idea obsessiva: el dolorós desengany per la pèrdua de les darreres esperances en una intervenció de les potències democràtiques per derrocar la dictadura franquista. D'aquí que el llibre resulti «aspre, punxant i amarat d'amargor». I que hi predominin les anàlisis del panorama polític internacional, en les quals adverteix sovint de la davallada europea en benefici dels EUA. Paral·lelament, s'hi descabdella un discurs ideològic, com un rerafons, presidit per un principi fatalista de la condició humana. Un discurs on les crítiques al marxisme alternen amb els elogis a l'esperit del segle XVIII i amb els judicis apocalíptics sobre la desaparició del liberalisme occidental i de la burgesia democràtica. Al marge d'això, el dietari consagra moltes pàgines a alguns dels temes centrals en l'obra de Gaziell: Espanya, Catalunya i les causes del caràcter efímer de la democràcia en el conjunt de l'Estat.

(16) Gaziell participà en diverses polèmiques literàries; ha estat ja comentada la seva intervenció en el debat sobre la novel·la que tingué lloc cap a 1925 (cf. Alan Yates, *Una generació sense novel·la?*, Barcelona, 1975, 180-183).

(17) Per raons de censura, el text que se'n publicà a l'*Obra catalana completa* comprèn a penes una quarta part de l'original, que fou editat sencer, el 1974, per les Edicions Catalanes de París i reimprès a Barcelona el 1984.

De dreta a esquerra —al Passeig dels Guixols de Sant Feliu, el 1961— Joan Torrent, Gaziell i Lluís Esteve, autor de la fotografia.

Amb el títol de *Tots els camins duen a Roma. Història d'un destí (1893-1914)*, Gaziell publicava, el 1958, les seves memòries. En part, es tracta d'un llibre justificatiu de la seva vida, marcada per un destí que, el 1914, torçà un rumb que semblava nítidament traçat. El món i els homes, afirmava, estan regits per un teixit d'atzars i casualitats que exclouen la justícia i l'existència d'una divinitat i contra les quals és inútil rebel·lar-se. 1914, d'altra banda, era, per a Gaziell, tot un símbol. El símbol de «la fi d'un món: el meu, el nostre». En efecte: amb l'inici de la primera gran guerra acabava el segle XIX i, amb ell, s'ensorrava tot un sistema ideològic que havia permès el predomini, a Europa, d'una burgesia culta i refinada. Gaziell, burgès orgullós de la seva condició, tocat d'aristocraticisme espiritual, es lliurà aleshores a l'evocació elegíaca d'aquella època daurada. Aquestes memòries, però, són això i moltes altres coses. Són, també, la reconstrucció d'un itinerari

vital d'aprenentatge, amb referències constants a les circumstàncies que li impediren esdevenir un escriptor en català. Un itinerari que no deixa mai d'inserir-se en el marc col·lectiu i, així, el llibre constitueix un testimoni de primera mà d'alguns dels episodis cabdals de la Catalunya contemporània. És, igualment, un fresc àgil i informatiu d'ambients i personatges, descrits amb un domini absolut de recursos expressius. En el pròleg a la segona edició, l'autor declarava les raons que l'havien decidit a tornar a publicar ja en plena vellesa. Una era la voluntat de reprendre el contacte amb el seu públic d'abans de 1936, i l'altra d'índole moral: «vull consagrar totalment les meves darreres forces a les tres realitats superiors, per mi, a les altres: la nostra terra, la nostra gent, la nostra parla».

Sant Feliu de la Costa Brava, reelaboració, molt ampliada, de *Una vila del vuitcents* (1953), fou publicat el 1963. A mig camí del costumisme elegíac i de la recuperació, *soi-disant* proustiana, de records d'infantesa, el llibre intenta rescatar unes formes de vida debolides a través d'una successió d'estampes del Sant Feliu vuitcentista. Unes formes de vida que Gaziell encara conegué i que, velles i immutables de feia segles, havien desaparegut sobtadament, arrasades per una nova era en la història de la humanitat: l'atòmica. En conseqüència, atribuï a la ciència i a la tècnica el desballestament d'un món que Gaziell descriví en termes idíl·lics. Davant les realitats presents, que li resulten profundament desagradables, hi oposa una arcàdia feliç, de quan les classes socials no existien⁽¹⁸⁾ i els conflictes entre patrons i obrers es resolien per la via de la fraternitat humana⁽¹⁹⁾. A destacar, finalment, al costat d'aquest subjacent fons ideològic i de les prodigioses evocacions de la seva ciutat natal, l'autoretrat moral de l'autor: un humanista clàssic, admirador dels grecs antics i profundament compenetrat amb el mediterranisme del seu racó d'origen.

ELS LLIBRES DE VIATGES

Sota el títol general de *Viatges i somnis*, Gaziell projectà dues trilogies de llibres de viatges. Dues trilogies que, partint de descripcions d'itineraris i paratges, s'inclinen a acumular meditacions que revelen

(18) A la «tria equívoca i odiosa» de les classes socials hi enfronta la «realitat biològica» dels estaments (*Sant Feliu de la Costa Brava*, dins *Obra catalana completa*, 313).

(19) Les desigualtats socials, reconegué en un altre lloc (*Tots els camins duen a Roma*, dins *Obra catalana completa*, 538), es corregeixen només, de fet, amb el renunciament resignat de les classes desposseïdes.

la seva «manera personal de veure i de viure»,⁽²⁰⁾ en la línia de les narracions viatgeres de Montaigne o Heine. La primera, la *Trilogia ibèrica*, comprèn *Castella endins* (1959), *Portugal enfora* (1960) i *La península inacabada* (centrat en Galícia i Portugal; 1961). El propòsit d'aquests recorreguts peninsulars era desvetllar l'interès català pels altres pobles ibèrics ja que secularment han viscut, ignorant-se mútuament, girats d'esquena. Per damunt de tot, doncs, la trilogia alterna una interpretació de les trajectòries històriques dels pobles hispànics amb una anàlisi de la seva convivència passada i present i un pronòstic de futur. Gaziol comparteix la idea orteguiana segons la qual Espanya és una creació de Castella, l'únic dels pobles peninsulars que, dotat d'instint hegemònic, n'ha perseguit la unificació. Situada en un paratge desolat d'escasses perspectives, per a Castella conquerir i expansionar-se equival a viure. Ara: el poble castellà, dogmàtic i inflexible, és congènitament incapaç de transigir amb l'existència, a l'Espanya per ell forjada, de cap esperit ni cap idioma que, refractaris a l'assimilació, s'apartin dels seus propis. D'aquí procedeix la proclivitat centrífuga de la perifèria, que culminà amb la separació de Portugal: «l'esguerro peninsular». Aquesta permanent inestabilitat de la convivència hauria pogut evitar-se, però l'ideal peninsular dels Reis Catòlics no fou seguit per Àustries ni Borbons, que negligiren l'afer essencial de l'armònica integració hispànica seduïts per l'aventura americana. Castella ha construït una península inacabada, imperfecta, però tanmateix seria absurd recriminar-li-ho: ha estat, és, incapaç de fer-la altrament. En realitat, el dramatisme de la situació hispànica prové de la sinceritat i la bona fe absolutes de les inconciliables posicions enfrontades. Plantejat en els termes tradicionals, el problema peninsular, havent-se ja assajat totes, no té solució.

Seny, treball i llibertat (Suïssa) (1961) i *L'home és el tot (Florència)* (1962) són els únics llibres que Gaziol arribà a enllestir de la segona de les trilogies, *Cura d'aires*. Del tercer, *La humanitat és un somni*, dedicat a Roma, només n'escriví quatre capítols, recollits dins l'*Obra catalana completa*. El primer és un panegíric de la confederació hel·lènica, presentada com un mirall de convivència humana, política i lingüística en un Estat plurinacional. Catalunya, que no ha deixat ni

(20) «El màxim encís dels viatges (almenys tal com jo els entenc) és l'estímul extraordinari que hi troba la nostra imaginació, nodrida pel pensament i orientada per la sensibilitat, en sentir-nos en contacte amb homes, costums, monuments i paisatges ennoblits per gestes famoses i patinats pel temps» (*Portugal enfora*, dins *Obra catalana completa*, 869).

passat mai de ser una república de burgesos meridionals, integrada en una construcció política com l'helvètica hauria pogut desenvolupar-se plenament. Una construcció política que, de tota manera, no és mecànicament aplicable. Descomptant els atzars històrics, hi ha un factor, el material humà, que a Suïssa està integrat sobretot per una burgesia selecta, per «aqueixa burgesia europea que no ha estat mai, com creuen falsament els marxistes, una classe explotadora, sinó tot al contrari: un estat on tothom arriba o pot arribar, si n'és digne, a condició precisament que l'explotació del pobre pel ric, feresca natural de la condició humana, hagi estat reduïda al mínim possible, mitjançant lleis i governs veritablement democràtics»⁽²¹⁾.

Les pàgines de *L'home és el tot* contenen l'expressió més cenyida del pensament humanista de l'autor. Florència en el Renaixement, com Atenes en l'antiguitat, marquen dos moments estel·lars de la raó, dos «solsticis de l'home», en què el valor humà individual, l'únic autèntic, predomina sobre el fals de la humanitat, una entelèquia en nom de la qual s'han perpetrat i es perpetren enormes aberracions històriques. Gaziel, epicuri, escèptic i cartesià, creu que l'única perfecció possible de la humanitat és la suma d'homes perfectes, i aquest procés solament és factible en èpoques de màxima exaltació de la llibertat individual. Per això li repugnava íntimament l'etapa històrica que li havia tocat de viure, una etapa caòtica i inestable on l'Home en majúscula es diluïa progressivament en la massa i, per tant, era absorbit pel desmesurat gregarisme que fomentaven totes les doctrines polítiques.

LES REFLEXIONS SOBRE CATALUNYA

Esparses en diversos títols de la seva producció i resultat d'un interès mantingut al llarg de molts anys, les idees de Gaziel sobre Catalunya i els catalans s'articulen i conclouen, principalment, en els quatre assaigs de *Quina mena de gent som?*⁽²²⁾ Sota l'impacte de la guerra civil, Gaziel revisà a fons les bases ideològiques del nacionalisme de Prat de la Riba i criticà amb severitat l'actuació política que les

(21) Seny, treball i llibertat, dins *Obra catalana completa*, 1135.

(22) El primer, *Introducció a una nova «Història de Catalunya»*, és de 1938; el segon, *Pobles remolcadors i pobles remolcats*, de 1946-47; el tercer, *El secret d'una migració misteriosa*, de 1947; i el quart, *El desconhort*, de 1944. Per a la gènesi de tots ells, cf. *Obra catalana completa*, 1397-1407, volum on es publicaren per primera vegada.

havia encarnades. Segons l'autor, contràriament al que la historiografia nacionalista catalana admetia com un dogma, Catalunya és un organisme nacional molt feble que mai no ha tingut l'empenta necessària per formar un Estat català independent; d'ençà de la batalla de Muret, que en fou la darrera oportunitat, els catalans —antiheroics, pacífics i sedentaris— s'han anat recloent en el seu territori sense interferir en els afers dels altres. Catalunya ha viscut i viu, per tant, com una perpètua ànima en pena, incapaç de fondre's amb Espanya i, alhora, de separar-se'n políticament.⁽²³⁾ Quins factors han produït aquesta situació? En primer lloc, una pèssima localització geogràfica, fronterera amb dos temibles pobles remolcadors, heroics i expansius: Castella i França. En segon lloc, l'antinòmia irreconciliable entre l'esperit català i el castellà; mentre el català és afavorit per la pau de la vida quotidiana i rutinària, l'esperit castellà, a qui el treball i la normalitat «asseca i rovellà», s'enforteix en l'excepció. Per això, en contra del que deien «els nostres romàntics bel·licosos», «el màxim perill, per als catalans, és la guerra». Finalment, en tercer lloc, i per damunt de tot, una congènita incapacitat política catalana, rastrejable al llarg de la història i especialment visible, per més pròxima, en l'època contemporània. Des de 1833 a 1936, un segle sencer, el catalanisme s'ha sustentat en un triomfalisme sense base real: «tot plegat, 2.000 catalans (1.500 barcelonins i 500 de les comarques) creguts que eren tot un poble que avançava donant-se les mans».⁽²⁴⁾ Només Prat de la Riba, mort massa prematurament, s'adonà d'aquesta feblesa interna catalana i encarà la seva acció a contrarestar-la. En conseqüència, «el nacionalisme polític català, tal com l'hem vist néixer i caure els qui avui ja som vells, ha estat una pura, una desastrosa marra-da. Ha estat, a més, una equivocació total. Plantejar el problema de Catalunya en un pla exclusiu de nacionalisme, com una lluita entre dues nacionalitats del mateix grau, una d'opressora i una d'oprimida, és ficar-se en un carreró sense sortida. Catalunya és un dels exemplars més febles que mai hagi produït l'espècie dels nacionalismes.

(23) Gaziol considerava que, políticament parlant, el separatisme català, de difícilíssima projecció internacional, era una aberració impracticable; no era una causa, sinó l'efecte de «l'expulsionisme anticatalà» procedent de Castella. Una Castella que no accepta la diversitat i que menysté l'esforç, al capdavant inútil, que Catalunya féu per castellanitzar-se durant dos segles i mig. En conclusió, «cal catalanitzar-nos a fons, perquè la separació és impossible» (*Enteniment de la península ibèrica*, dins *Obra catalana completa*, 1104-1105).

(24) *La península inacabada*, dins *Obra catalana completa*, 1087.

Voler fer-la topar violentament amb Espanya és com posar en pràctica l'antiga faula del tupí de terrissa i el tupí de ferro».⁽²⁵⁾ Amb tot, concloïa, cal no perdre mai l'esperança, que, en aquestes condicions, ha d'orientar-se cap a una superació dels nacionalismes en una futura, desitjable i integradora Societat de Nacions.

Logotip de Gaziol, avui emblema del Col·legi Públic del seu nom.

(25) *El desconhort*, dins *Obra catalana completa*, 1480.